

LA REALITAT DE L'ÀFRICA SUBSAHARIANA AVUI

Ja han transcorregut tres dècades des del moment que amb entusiasme, i de vegades amb violència, els països africans van accedir a la seva independència. El temps és suficient per a realitzar un balanç objectiu de la situació d'un continent que ha estat objecte de nombroses especulacions, siguin estimulants, siguin apocalíptiques. Durant aquest temps han coexistit molts testimonis optimistes i pessimistes, amb predomini clar dels últims. S'ha parlat de l'Àfrica de les incerteses, l'Àfrica traïdonada, l'Àfrica a la deriva, l'Àfrica bloquejada, l'Àfrica de les paradoxes, l'Àfrica malalta d'ella mateixa, etc. Un afro-pessimisme, que va tenir com a màxim exponent el cartierisme i que no pot esborrar l'afro-optimisme d'Edgar Pisani,¹ Edem Kodjo² i Achille Mbembe,³ amb les seves consideracions positives sobre el futur de l'Àfrica, dictades per l'apostolat africanista, l'obsessió i el mite pan-africanista, justificats pels abundants i rics recursos del continent i per les seves potencialitats humanes. Un continent ric on la gent es mor de fam!

La necessitat de realitzar el balanç de la situació d'un continent tan problemàtic i complex en un breu article, obliga a un arriscat esforç de síntesi amb el perill de simplificació i omissió. En qualsevol cas, sense caure en l'afro-pessimisme cec, es pot dir que, de forma global, tot el que afecta a Àfrica es resumeix en termes de ruïna i catàstrofe. Ho demostra l'anàlisi dels problemes polítics, econòmics, socials i culturals actuals.

Els problemes polítics

Àfrica es caracteritza en l'actualitat per la crisi de l'Estat. Aquest Estat no és producte de la societat africana, sinó que ha estat introduït per la colonització. És, doncs, «un pur producte d'importació...»⁴ dominat per una minoria integrada per intel·lectuals, funcionaris i militars⁵ successors dels governs colonials⁶ i que han estat formats per a les necessitats de la colonització i la neo-colonització.

Mitjançant les funcions de desenvolupament i creació de la nació confiades a l'Estat, les burgesies locals arriben a convertir-lo en un Estat «superdesenvolupat» i «subdesenvolupat»,⁷ és a dir, a la vegada omnipresent i absent.⁸ Omnipresent i superdesenvolupat, en tant que actua com instrument de creació de la consciència col·lectiva i del sentiment nacional i com a primer empresari, inversor i administrador per al desenvolupament nacional. Absent i subdesenvolupat, si es considera la seva desvinculació de la societat civil i de les aspiracions de les masses, que no es reconeixen en l'Estat i actuen al marge dels seus aparells. L'Estat «neopatrimonial» així creat té com a principals característiques: la desviació dels recursos econòmics per a fins polítics, la confusió del que és oficial amb el que és privat, la cultura del terror, la personalització del poder, la mala administració amb una abassegadora burocràcia, la inestabilitat política, la corrupció institucionalitzada i la mort del dret, que ve acompanyada del dret

a la mort, il·lustrat per la violació dels drets humans més elementals i el desenvolupament dels aparells d'opressió i repressió. En poques paraules, s'han establert a tot arreu veritables «dictadures tropicals».

Tot això condueix a la crisi de governabilitat actual, com a conseqüència del divorci existent entre la societat i l'Estat.⁹ Davant la incapacitat de l'Estat per a realitzar els objectius que les seves minories dirigents occidentalitzades li han assignat, assistim a la discussió sobre la seva legitimitat, que en el Magreb s'expressa per mitjà de l'islamisme, refús de la modernitat occidental i retorn al pensament islàmic tradicional,¹⁰ i a l'Àfrica subsahariana, pel ressorgiment del tribalisme com a marc de solidaritat i de promoció social que l'Estat no pot assumir.

En els dos casos existeix una pressió popular, cada vegada més forta a favor de la democratització, confiscada durant tres dècades pels poders establerts, per als quals ja ha començat el compte endarrerat.

Els problemes econòmics

En el pla econòmic tot es resumeix en la crisi del desenvolupament i el desenvolupament de la crisi, com a conseqüència lògica de la crisi de l'Estat que acabem de diagnosticar.

El mite de la industrialització i l'abandó de l'agricultura, més o menys combinats amb els efectes de la crisi econòmica i financera internacional, expliquen la situació catastròfica de l'economia actual del continent africà.

Àfrica, que en el moment de les independències era autosuficient s'ha convertit en el continent més ajudat i més pobre del món (26 dels 36 països menys avançats del món són africans), en el «quart món», en el «sud del sud» o la «perifèria de la perifèria», caracteritzada pel desenvolupament del subdesenvolupament, amb una fam i misèria que ofenen a la consciència de la humanitat.

D'acord amb Jean Coussy¹¹ es pot dir que, si bé és veritat que la desviació política dels recursos econòmics i la privatització dels recursos públics són les causes principals de la crisi de les economies africanes, també és cert que influeixen causes fortuïtes (sequeres, conflictes armats), causes estructurals (creixement demogràfic al voltant del 4%, superior al de la producció econòmica que és d'un 2,8%, manca de comunicacions i l'especialització en el sector agrícola: mono-producció i mono-exportació) i causes conjunturals (xocs i contraxocs del petroli, crisi del sistema financer internacional i fluctuacions dels preus de les primeres matèries en el mercat internacional).

Els models de desenvolupament adoptats després de les independències i basats en el «contra-desenvolupament» o «mal desenvolupament», és a dir, en la seva pròpia explotació¹² en privilegiar l'extracció o l'exportació dels productes agrícoles i minerals, que representen gairebé la totalitat de les entrades de divises, o sigui el 92%(13) han afavorit no solament la formació d'enclausos, sinó que a més fan entrar als països africans en la divisió internacional del treball i en el comerç internacional, on no tenen cap influència sobre els preus dels productes manufacturats.

El model capitalista perifèric, amb l'adopció d'una societat de consum en comptes d'una de producció i d'una política cega d'indústries industrialitzants ha enfortit la dependència tecnològica i ha conduït a un greu endeutament, uns dos-cents mil milions de dòlars al 1986, amb la conseqüent col·locació de la majoria dels Estats del continent sota la tutela econòmica i financera del Fons Monetari Internacional (FMI).¹⁴

La producció anual conjunta de tots els Estats africans és de tres-cents mil milions de dòlars(1988), menys que Itàlia (tres-cents setanta mil milions) o França (cinc-cents quaranta mil milions).¹⁵

Però, no és que Àfrica estigui condemnada al subdesenvolupament.¹⁶ El problema és que el continent està mal explotat o subexplotat.

Els problemes socials

Les crisis de l'Estat i del desenvolupament condueixen a una crisi social interna terrible. La confiscació per part de les burgesies locals dels avantatges de la modernitat, la seva megalomania i el seu comportament de rapinya amb la desviació dels fons públics per a fins personals i dels diners de l'ajuda externa a comptes privats a Europa, han creat en les masses greus desigualtats i frustracions socials, que s'han vist agreujades amb les mesures del FMI.

L'abandó de l'agricultura de subsistència a favor de l'exportació, amb la conseqüent explotació dels pagesos, que representen del 60 al 80% de la població, condemna la majoria a viure per sota del llindar de la pobresa més absoluta.¹⁷ Així, la lluita de classes a Àfrica pren cada vegada més la forma d'una oposició entre la ciutat i el camp. S'ha oblidat que un veritable desenvolupament ha de ser projectat com un procés i ha d'aconseguir la participació de la capa més important i més pobre de la població, és a dir, dels pagesos. Ha de ser, doncs, un desenvolupament a partir de l'agricultura.¹⁸

Un de cada dos africans es troba en situació d'atur. Aquest fet és degut a l'èxode rural, que ha creat un gran parasitisme en les ciutats africanes, on s'ha generalitzat la prostitució, el desordre i la inseguretat. Això s'ha d'interpretar com un fenomen de reajustaments i reaccions populars contra les minories que controlen l'Estat post-colonial.

Els problemes culturals

En l'actualitat, la incorporació d'Àfrica a la cultura mundial es porta a terme a través dels idiomes europeus: anglès, francès, espanyol, portuguès, monopoli d'unes minories privilegiades, els intel·lectuals.

Aquesta èlite, lligada al model cultural estranger, es troba totalment desvinculada de les masses. Ara mateix encara és necessari anar a l'escola dels blancs, parlar la seva llengua i sobretot el seu llenguatge, per a tenir un lloc important en les estructures del capitalisme perifèric. Les llengües autòctones són excloses de l'escola i suplantades per la corresponent llen-

gua estrangera. Això produeix un veritable assassinat cultural de la població,¹⁹ la cultura popular ha estat banalitzada, folkloritzada per uns dirigents, que han permès que es realitzés una autèntica revolució cultural.

El «l'latinocentrisme», segons el terme d'Achille Mbembe, amb l'eurocentrisme o occidentalisme de les minories africanes, han desembocat en la dependència cultural, miopia cultural i «epistemocidi», és a dir, l'eliminació de la saviesa dels econòmicament subdesenvolupats.²⁰

Ara que l'Àfrica ha deixat d'interessar i només entra en les especulacions de futur, es fa necessària, davant de la crisi actual de l'Estat, una rehabilitació de la cultura popular, fer coincidir «l'Àfrica dels Estats» amb «l'Àfrica dels pobles» i la creació d'una divisió regional del treball per mitjà d'una desconexió selectiva del sistema econòmic internacional. Tot això exigeix una prèvia democratització, tant de la política interna com de les relacions econòmiques internacionals i, per tant, del desenvolupament.

Mbuyi Kabunda

NOTES

- Pisani E.: Pour l'Afrique, Editions Odile Jacob, Paris 1988, p.13.
- Kodje E.: L'honneur de l'Afrique, en Afrique 2000 n° 1, abril 1990, Ginebra-Paris, p.7
- Mbembe A.: Pouvoir, violence et accumulation, en Politique Africaine, n° 39, setembre 1990, Paris p.7
- Mbembe A.: Afriques indociles. Christianisme, pouvoir et Etat en société postcoloniale, Karthala, Paris, 1988, p.138.
- Mende T.: De l'aide à la recolonisation. Les leçons d'un échec, Seuil, Paris, pp.124-125.
- Giri J.: L'Afrique en panne. Vingt-cinq ans de «développement», Karthala, Paris, 1986, p.190.
- Darbon D.: Etat patrimonialisé, en Politique Africaine, n° 39, op. cit. p.27.
- Ibidem. p.40.
- Mbembe A.: Afriques indociles..., op. cit. p.169.
- Végé's prolog de Jacques Chevalier al llibre de Lamchichi A.: Islam et contestation au Magreb, L'Harmattan, Paris, 1989, p.9
- Coussy J.: Economie et politiques du développement, a VV. AA. Les Afriques politiques (preparat per Christian Coulon i Denis-Constant Martin), La Découverte, Paris, 1991, p.130.
- Dumont R. i Mottin M-F.: L'Afrique étranglée, Seuil, Paris, 1982, p.37.
- Kederlant C.: Les six plaies du continent, a Jeune Afrique Economique, n° 100, setembre-octubre 1987, Paris, p.56.
- Bessis S.: Les années FMI, a Jeune Afrique Economique, n° 100, op. cit. p. 59.
- Kaidi H. i Y. Chanderli S.: Si Nasser et Nkrumah voyaient ça!, a Jeune Afrique n° 1435, juliol 1988, Paris, p. 52.
- Brauman R.: Afrique, la dérive d'un continent?, a L'année internationale 1990, Hachette, Paris, 1989, p.326
- Diakite T.: L'Afrique malade d'elle même, Karthala, Paris 1986, p.31.
- Adotevi A. J-B.: Information et participation populaire au développement en Afrique, en VV. AA., La participation populaire au développement en Afrique noire (preparat per A.C. Mondjanagani), I.P.D.-Karthala, Paris, 1984, p.401.